

I. Rozhled.

V mezích teleologického myšlení rozlišuji dvě formální vědní odvětví a to technické a hospodářské, jež jsou obě teleologická, zároveň však pouhými formami a tudíž bez obsahu. Zdálo by se na první pohled, že teleologické myšlení připouští pouze jediný způsob myšlení představ, ten totiž, že si myslíme představu*) jako subsumovatelné pod pojem účelu či prostředku, nebo pod jiné formálně teleologické pojmy.

A skutečně, pojímáme-li „teleologický způsob pozorování“ jako způsob, při němž si všechny představy představujeme v jich vztahu ku chtění, musí nás to utvrditi v přesvědčení, že není více způsobů teleologického myšlení než právě jen tento uvedený, a že tedy v rámci teleologického myšlení dvě různá formální odvětví vědní nejsou možná. A přece jen jsou.

*) Dosud jsem používal výrazu „teleologické zjevy“. Tomuto mému výrazu se však často špatně rozumělo a mnozí se domnívali, že jest nutno tento výraz interpretovati ve smyslu kantovském — že jde o materiální zjevy. Aby nebylo takových nedorozumění, mluvím o „teleologických představách“, čímž pak rozumím vše to, co může se státi objektem chtění. Rád bych ihned s počátku zdůraznil, že výrazu „teleologické zjevy“ nepoužívám ve smyslu kantovském jako protikladu „věci o sobě“, nýbrž že jím rozumím předmět jakéhokoli chtění, s výjimkou kvality (na př. užitečnosti), jež jest funkcí příslušného nositele. Na rozdíl od této funkce označuji pak jejího nositele jako zjev. Tak mluvím na př. o nějakém užitečném zjevu, užitečnost však sama není žádným zjevem. Proto však ještě není představa v mém smyslu žádným zjevem materiálním (zjevem smysly chápateľným). Pokud jest některý zjev užitečným, stává se v mém smyslu prostředkem, t. j. užitečným zjevem.

Aniž bychom předbíhali důkazu, který podáme později, předpokládejme, že uvedený způsob myšlení si všech představ pouze jako prostředků, účelů atd., není s teleologickým způsobem myšlení zcela identický, nýbrž pod tento způsob sice subsumovatelný, leč co do rozsahu že pojmu tohoto myšlení nevyčerpává. Za tohoto předpokladu nyní zkoumejme, co může býti pod zorným úhlem tohoto způsobu myšlení myšleno, t. j. kde jsou hranice a jaká jest podstata i charakteristika tohoto způsobu myšlení.

II. Forma myšlení technického.

1. Všeobecně.

S hlediska tohoto způsobu myšlení může si subjekt chtění mysliti všechny zjevy pouze jako *chtěné* či *nechtěné* (protože nejsou na př. způsobitelné a upotřebitelné, v tom smyslu jako „nežádané“, t. j. ve vztahu ke chtění: indiferentní), nebo posléze jako *nechtěné*, *zavrhované* (ve smyslu „vůli protichůdné“), poněvadž jsou na př. danému účelu škodlivé. K účelu postavení domu bude cihla *chtěna*, obilí *nechtěno*, protože je pro tento účel neupotřebitelné, déšť *nechtěn* (co „zjev vůli protichůdný“), ježto jest danému účelu škodlivý. Mám-li dán určitý účel, mám po ruce vše, co potřebuji, abych mohl všechny ostatní představy v jich vztahu k tomuto účelu kvalifikovati a hodnotiti, tudíž i poznati je v jich významu teleologickém. Pomocí účelu docházím k formálnímu pojmu užitečnosti, škodlivosti a ke všem ostatním formálně teleologickým pojům (na př. pojmu statku, potřeby atd.). Bude tudíž hlavní snahou, abych v první řadě poznal vědecky tento